

Ivor Altaras Penda*
Robert Bubulj**

IZVEDIVOST GOSPODARSKOG SUSTAVA BEZ FINANCIJSKIH INSTRUMENTATA – PRIMJERI NA ZAJEDNICAMA VELIČINE OPĆINE HERCEGOVAC I REPUBLIKE HRVATSKE

Sažetak

Društvo koje uspješno funkcionira bez financijskih instrumenata najčešće se povezuje s utopijskim zajednicama koje se mogu vidjeti samo u knjigama ili filmovima. Zelen i savršeno očuvan planet, prepun bezbrižnih stvorenja te visok stupanj tehnološkog razvoja, doista se čine nemogući i nedostižni ako se uspoređuje sa svijetom kakav postoji danas. Većini je ljudi takva slika Zemlje privlačna te bi bez previše razmišljanja skočili u bazen bezbrojnih mogućnosti koje takvo društvo nudi. Maksimalno mogući razvoj potencijala nešto je čemu se ne može odoljeti, a takvo društvo nudi baš ono što ljudima treba. Ipak, kada bi se krenulo ispravljati velike nepravde današnjice te mijenjati svijet za dobrobit svih stvorenja koji na njemu žive – kako se pobrinuti da je priskrbljeno sve što je potrebno zajednicama da baš nitko ne bude gladan, bolestan, neobrazovan ili bez krova nad glavom? U radu je provjeren teorijska izvedivost modela gospodarskog sustava bez financijskih instrumenata, na primjeru male zajednice koju čini nekoliko tisuća stanovnika te velike zajednice koju čini nekoliko milijuna stanovnika.

Ključne riječi: gospodarski sustav, društvo bez novca, resursno-bazirana ekonomija (RBE)

1. Uvod

Kad akumulacija bogatstva više ne bude od visoke društvene važnosti, nastupit će velike promjene u moralnom kodeksu. Bit ćemo u stanju procijeniti novčani motiv u pravom svjetlu. Ljubav prema novcu kao posjedu prepoznat će se u svome pravom obliku, kao prilično odvratna morbidnost, jedna od onih polukriminalnih, polupatoloških sklonosti koje s drhtavicom predajemo u ruke stručnjacima za umobolne. Tada ćemo naposljetku, biti

* doc. dr. sc. Ivor Altaras Penda, MBA, Libertas međunarodno sveučilište, ivoraltaras@gmail.com

** Robert Bubulj, mag. int. rel. et dip., Općina Hercegovac, rbubulj@net.hr

slobodni odbaciti sve one vrste društvenih običaja i ekonomskih postupaka koji utječu na raspodjelu bogatstva, raspodjelu ekonomskih nagrada i kazni, a kojih se sad pridržavamo po svaku cijenu, koliko god sami po sebi bili neukusni i nepravedni, jer su oni izuzetno korisni u promicanju akumulacije kapitala. (John Maynard Keynes)¹

Problem istraživanja ovoga rada² odnosi se na činjenicu da se sve veći broj ljudi nalazi pred izazovom prilagođavanja brzim promjenama koje se odvijaju na globaliziranom međunarodnom tržištu. To se ne odnosi samo na promjene u njihovom poslu, nego i općenito u načinu života. Svakim danom povećava se broj nezaposlenih, beskućnika te osoba koje u obilju hrane i praznih nekretnina (stanova, kuća) umiru od gladi ili posljedica preživljavanja u uvjetima koje nije zaslužilo ni jedno živo biće. Konstantno jurenje za novcem – koji nema maksimalno ograničenje akumuliranja – vodi do nepromišljenog iskorištavanja živih bića i resursa te zagađenja okoliša. Na taj način zbog kratkoročnog gledišta sigurnijeg produljenja vlastitog života ili vlastitih gena, ljudi (dugoročno gledano) direktno eliminiraju mogućnost produljenja vlastitih gena (i svih ostalih vrsta) te se zbog toga sve zajedno doima prilično paradoksalno. Na taj se način velika i moderna civilizacija zapravo ponaša krajnje necivilizirano.

Svrha istraživanja jest kako ukazati na nužnost revolucionarnih promjena u trenutnim gospodarstvima, kao i utvrditi načine organiziranja ljudi za taj proces u cilju povećanja stope napretka i općeg zadovoljenja. Rad bi trebao poslužiti kao inspiracija i pomoć društvu kako bi premostili otpor pri implementaciji gospodarskih promjena, na miran i civiliziran način. U suštini se želi prezentirati ideja izvedivosti gospodarskog sustava bez financijskih instrumenata, kako bi se otpor takvim gospodarskim promjenama sveo na minimum (Bubulj, 2016: 6). Glavni razlozi neuspjeha sličnih inicijativa za promjenama leže u marginaliziranju i otporu od strane ekonomista „glavne struje”, no također i u nedostatku konkretnijih modela sustava koji bi ponudili informacije koje su relevantne za provedbu promjena.

Temeljni je cilj utvrditi kakva organizacija raspodjele radne snage je potrebna u određenoj zajednici, uz uvjet da ni jedna osoba ne treba raditi više od tri sata dnevno. Zbog toga je u diplomskom radu bila postavljena hipoteza: osnovne potrebe svih članova zajednice u gospodarskom uređenju bez financijskih instrumenata bit će podmirene ako 50 % radno sposobnog stanovništva radi tri sata dnevno (Bubulj, 2016: 7).

¹ Prema: Smith i Max-Neef (2012: 88).

² Rad se temelji na sveučilišnom diplomskom radu „Izvedivost gospodarskog sustava bez financijskih instrumenata i njegova važnost za globalnu zajednicu”, koji je izradio Robert Bubulj pod mentorstvom doc. dr. sc. Ivora Altarasa Pende. Rad je 2016. godine osvojio Rektorovu nagradu sveučilišta Libertas kao najbolji sveučilišni diplomski rad u akademskoj godini.

2. Definiranje potrebe za gospodarskim sustavom bez financijskih instrumenata

Moćniji smo no ikada, ali zapravo nemamo puno pojma što sa svim tim sposobnostima učiniti. I što je još gore, čini se da su ljudi neodgovorniji no ikada. Pretvoreni u samostvorene bogove kojima društvo prave samo fizički zakoni, ne odgovaramo više nikome. I zbog toga pravimo lom među drugim životinjama i u okolnom ekosustavu, težeći zabavi i udobnosti i malo čemu drugom, pa ipak nikad ne nalazeći zadovoljenje. A ima li išta opasnije od nezadovoljnih i neodgovornih bogova koji ne znaju što hoće? (Harari 2015: 458).

Prvi među financijskim instrumentima, o kojemu se vrti priča čitavu pisanu povijest ljudske vrste, jest novac. U modernim društvima, pojam novca obično obuhvaća kovanice, papirne novčanice i tekuće račune (Miller i VanHoose, 1997: 9). Činjenica da novac služi kao sredstvo razmjene znači da će ga sudionici tržišta prihvatiti kao sredstvo plaćanja. Pojedinci mogu prodati svoje proizvode za novac i koristiti isti novac pri kupovini drugih proizvoda i usluga u budućnosti. U tom procesu, novac omogućuje specijalizaciju, gdje će se pojedinci specijalizirati u područjima za koja imaju najviše talenta i vještina te za plodove svoga rada primit će isplate u novcu. Pojedinci zatim mogu razmijeniti taj novac za plodove rada drugih ljudi. Porastom opsega trgovine i porastom broja dostupnih proizvoda i usluga, novac dobiva sve više na značenju u gospodarstvu. Prema tome, novac kao sredstvo razmjene smatra se ključnim za moderno gospodarstvo (isto: 9). Financijski instrumenti su novac i njegovi surrogati te sve vrste vrijednosnih papira. Kako financijski instrumenti mogu u razmjenama zamijeniti novac (Klačmer Čalopa i Cingula, 2009: 3), nužno je koristiti se izrazom „u društvu bez financijskih instrumenata”. Ako se kolokvijalno koristi jednostavniji naziv „društvo bez novca”, mora se podrazumijevati da se misli na funkcioniranje bez svih oblika financijskih instrumenata. S novcem, u teoriji, sve odlično i (u određenoj mjeri) jednostavno funkcionira. Koji je onda uzrok pokretanja ideja o društvu bez novca? Jasno, razlog je taj što situacija u svijetu nije odlična ni jednostavna. Prije svega, gotovo svi razlozi za lošu situaciju u svijetu imaju uzrok u želji za stjecanjem što više novca, odnosno moći – jer trenutačnim gospodarskim uređenjima, novac jest moć. Svaka osoba koja sudjeluje u tim negativnostima, a tvrdi da joj motiv doista nije novac, jest zavedena i iskorištena kao pijun od onih kojima je samo novac krajnji motiv. No, novac nije kriv za te situacije, on je obično sredstvo izmišljeno od ljudi te uzdignuto u status božanstva. Kako se radi o predmetu, novac ne može imati potrebe ili želje da se umnoži, distribuira, investira, bez obzira na posljedice – to su sve želje ljudi koji njime rukuju.

Sada treba oblikovati pojam gospodarskog sustava bez financijskih instrumenata. Temelj mu je u suštini definicije ekonomije i definicije gospodarstva. Grubo

rečeno, to je uređenje koje će omogućiti društvu korištenje oskudnim resursima te proizvodnju, potrošnju i razmjenu dobara bez zahtijevanja novca ili njegovih ekvivalenata u spomenutim procesima. Smatra se kako bi mogla postojati dva oblika gospodarskog sustava bez financijskih instrumenata. Razlika jest jedino u tome što bi prvi gospodarski sustav bez financijskih instrumenata bio samoodrživ unutar zajednice ukoliko bi se uspostavio na manjem prostoru (poput grada) te tržišno bivao orijentiran u suradnji s ostatkom države ili svijeta, gdje bi čitava zajednica bila jedna strana u procesu trgovine (trgovali bi za zajednički račun), ako bi im trgovanje bilo nužno za opstanak. Drugi gospodarski sustav bi bio onaj kakav je krajnji cilj života bez novca – radi se o samoodrživom gospodarskom sustavu na globalnoj razini koji funkcionira zajedničkim radom čitavog čovječanstva. Drugi oblik gospodarskog sustava se neće ostvariti preko noći, pa ipak skupina zainteresiranih ljudi može pokrenuti prvi gospodarski sustav koji bi svojom jednostavnošću i uspješnim funkcioniranjem privlačio ostale zainteresirane te tako rastao i s vremenom dosegao razinu drugog spomenutog gospodarskog sustava. Najvažnija stavka uspješnog djelovanja mora biti ta da ni jedna osoba ne smije biti prisiljena živjeti u gospodarskom sustavu bez financijskih instrumenata ako to ne želi te smije otići iz njega ukoliko je nezadovoljna. Na zajednici je privilegija hoće li takve osobe prihvatiti ako se ponovno pokušaju uključiti ili ne. Ono što je zajedničko i prvom i drugom sustavu jest da će svi radno sposobni ljudi zahvaljujući svojim vještinama raditi doista korisne poslove za zajednicu (Bubulj, 2015: 12). Na taj će način biti više zadovoljni sobom, manje vremena potrošiti u prijevozu do posla te neće morati brinuti hoće li će uspjeti „platiti” sve troškove života za sebe i svoju obitelj. Gospodarski sustav bez financijskih instrumenata trebao bi biti planski organiziran, kako bi se uspješno ispunile gotovo sve potrebe stanovnika. Zahvaljujući današnjoj tehnologiji to je moguće čak i da svaki radnik radi manje od osam sati dnevno, a u zahvalu za svoj doprinos bit će opskrbljen svime što mu je potrebno – a što zajednica proizvodi: smještajem, hranom, vodom, obrazovanjem, zdravstvom, električnom energijom itd. Konačno, sve to treba biti ostvarivo bez ikakvog oblika trampe (isto: 13).

Funkcija novca bila je u osiguranju razmjene svojeg rada za dobra koja je čovjek želio. Ukoliko bi se promijenila kultura da se apsolutno poštuju prava radnika, stanovništva te da se prekinu sve kriminalne radnje, novac zbog te funkcije više ne bi bio potreban. Novac kao mjera je neopipljiv, kao i centimetar ili sat. Opipljivi su novčići i papiri koji fizički predstavljaju novac. Kako se novac koristi kao mjera vrijednosti ili mjera povjerenja u ljude, tako se može koristiti i doprinos društvu, odnosno sati (rada) (isto: 29). Razvoj kapitalizma donio je pogled na prirodu kao nešto što se može privatno posjedovati i upotrebljavati za proizvodnju i profit. Priroda je bila potisnuta u drugi plan. U najnovije doba razmišljanje o prirodi doživjelo je još jednu preobrazbu: čini se da su ljudi postali svjesni dvojbi i nesigurnosti u svezi s prirodom, da su

shvatili kako naša prošla i sadašnja težnja za materijalnim razvojem i resursima možda bespovratno uništava prirodu (Fanuko, 2008: 282). Ideja o prelasku čitave zajednice na solarnu energiju nije dovoljna za opstanak, moraju se mijenjati temeljne navike u potrošnji (i životu), a to će biti teško kao odvikavanje ovisnika od poroka, jer je čitavo društvo ovisnik. Ljudi su ovisni o tome da se dijele na zemlje, zastave, regije, religije, gradove, države, kontinente, automobile koje voze, poslove koje obavljaju, škole koje pohađaju, sportove koje prate, marke odjeće, kreditne kartice, piva koje piju, glazbu koju slušaju i količinu novca koju posjeduju. Podjele se protežu u nedogled (Tellingner, 2014: 8). Ta će se ovisnost možda prevladati tako što će se osnovati mnogo specijaliziranih zajednica koje će se više usredotočiti na neki određeni aspekt života. Neke od njih bit će povučnije, poput budističkih ašrama, a neke će biti sportski orijentirane. Neke će se usredotočiti na umjetnost i kulturu, druge na tehnologiju, računarstvo i programiranje, i tako dalje. Granice postavlja ljudska mašta (isto: 328).

Protivnici ideje društva bez novca govore kako bez novca neće biti poduzetnih ljudi zbog kojih se svijet razvija, jer nemaju nikakav cilj, odnosno motivaciju. Društvo bez novca kao cjelina, također će trebati ciljeve, a to bi u početku svakako trebalo biti širenje kulture življenja bez novca. Narodi trebaju imati interese, jer u protivnom bi bili ili inertni i pasivni, ili bi ih lako preplavile nerazložne i ponekad slijepa strasti i porivi. Interesi koji pokreću narode razložni su interesi vođeni pravičnom jednakošću i dužnim poštovanjem za sve narode. Upravo ti razložni interesi čine demokratski mir mogućim, dok njihovo nepostojanje uzrokuje da mir koji vlada među državama bude u najboljem slučaju samo *modus vivendi*, stabilna ravnoteža snaga u tom trenutku (Rawls, 2004: 56). Isto tako, ako se izuzme čisto preživljavanje, danas narodi nemaju konkretne ciljeve po kojima bi se moglo reći da žive u 21. stoljeću. Trenutačni interesi svode se isključivo na ratovanje za resurse te stjecanje bogatstava za kupnju resursa i roba. Dakle, opet su usko vezani uz preživljavanje te su jednaki kao u prošlih 6000 godina pisane povijesti (Bubulj, 2015: 30). Milijuni ljudi diljem svijeta svaki dan stvaraju milijune različitih proizvoda koji pune police trgovina, skladišta i izložbene salone. Milijuni poljoprivrednika diljem svijeta svake godine proizvedu milijune tona hrane, inženjeri osmišljavaju najspektakularnije strukture koje ostavljaju ljude bez daha, glazbenici svojim izvedbama diraju u najskrivenije kutke ljudskih duša, dovodeći tako do suza, a djeca svojom nevinošću ispunjavaju ljudska srca radošću i nadom u bolji svijet. Svijet ne pokreće novac, pokreću ga ljudi (Tellingner, 2014: 36). Kada bi ovog trena sav novac na svijetu prestao vrijediti (ili još jednostavnije kada bi nestao), bi li svijet stao? Jednostavno je – ne bi. Ljudi su prilično egoistična vrsta. Da nestane novca, nikome osim ljudima ne bi nedostajao. Životinje i biljke bi mogle napokon odahnuti jer ih se više ne bi iskorištavalo za profit. Ljudi bi nastavili živjeti, raditi, voljeti, brinuti se za obitelj. Svijet bi se i dalje (o)kretao. Kada bi i ljudi nestali, svijet bi i dalje išao svojim smjerom, okrećući se oko svoje osi svaka 24 sata te radeći puni krug oko

Sunca svakih 365 dana. Ljudi ne bi nikome nedostajali, osim sebi samima. Da čitav planet nestane, svemir ne bi ni primijetio. Stoga se treba zapitati, tko je uvjerio sve ljude da usred silnih svemirskih prostranstava trebaju papire i komadiće metala s različitim brojevima po sebi, da bi mogli preživjeti i omogućiti „siguran” život potomcima? Prava vrijednost koju ostavljamo potomcima ne mjeri se imovinom i novcem, nego kulturom, odgojem i srećom koja im je omogućena. Zajednice koje funkcioniraju bez novca same određuju koji su im interesi i u skladu s njima žive. U dogovoru s ostalim sličnim zajednicama, dogovaraju zajedničke interese (poput naseljavanja Mjeseca ili slično). Društvo bez novca ne ovisi o BDP-u, indeksima, burzama, dionicama, novcu. Ono je ovisno samo o kulturi koju ostavlja potomcima. Ako je to kultura međusobnog poštovanja i pomaganja ljudi, uz razvoj umjetnosti i obrazovanja, tada je društvo bez novca uspjelo. Nema kompliciranja, gospodarski je proces tu da služi ljudima, a ne ljudi njemu. Potreban je samo iz razloga da znaju kakvom organizacijom stvoriti i distribuirati stvari koje su potrebne za život svih stanovnika. *Izvješće o prehrambenoj nesigurnosti u svijetu* FAO-a, objavljeno 2003., dokazuje kako bi svjetska poljoprivreda, u tadašnjem stanju svojih proizvodnih snaga, mogla bez problema (a pogotovo bez GMO-a), hraniti 12 milijardi ljudskih bića. „Bez problema” u ovom kontekstu znači dati svakome odraslom čovjeku svakoga dana jedan obrok od 2700 kalorija (Zigler, 2007: 226). Stoga danas nema razloga za neuspješno provođenje projekta.

3. Vizija društva bez novca

U zajednici u kojoj ljudi žive bez novca, treba na pametan način i u točno određenim količinama proizvoditi sve što je doista potrebno zajednici za život: hranu, smještaj (kuće i stanove) te usluge zdravstva, obrazovanja, sigurnosti (kombinacija policijske i vatrogasne službe), proizvodnje električne i/ili toplinske energije, reciklaže te servisiranja. Razne tehnološke naprave ili prijevozna sredstva već se sada mogu proizvoditi pomoću 3D printera, stoga bi manji broj ljudi bio i u tom sektoru. Sve što bi se proizvodilo bez pokrića skore potrošnje potencijalno je razbacivanje resursa i energije. Kapaciteti proizvodnje stavljaju naglasak na stavke prehrane i smještaja jer su najnužniji za život i najduže traje prilagođavanje prilikom povećanja broja članova zajednice. Jednostavno je izračunati današnje potrebe za prehranom prema izvješćima statističkih zavoda, koristeći podatke koliko prosječna osoba konzumira hrane od svake vrste. Tada se ta količina pomnoži brojem članova zajednice i dolazi se do podatka koliko bi u godini dana bilo potrebno hrane toj zajednici.

Naravno, rijetko koja osoba je poput prosječne, neki jedu više, neki manje, no da ne bi nedostajalo hrane, potrebnu količinu za godinu dana treba pomnožiti s faktorom rezervi (koji bi svaka zajednica prilagođavala kako misli da je potrebno). U slučaju da čitavo stanovništvo počne više jesti, da su prinosi slabiji, ili da je potrebna po-

moć susjednoj zajednici zbog neke katastrofe, tada bi postojale rezervne zalihe koje bi uspješno riješile taj problem, a stanovništvo zajednice ne bi moralo gladovati. Primjerice, da je 2,5 taj faktor, a potrebna količina krumpira (za 365 dana) za 2 328 ljudi je 93 120 kg. Kako bi se izbjeglo gladovanje u navedenim slučajevima, ta se količina pomnoži s faktorom rezervi (2,5) te se dođe do 279 360 kg. To je prilično velika količina krumpira za navedeni broj ljudi. No, u slučaju da su prinosi prepolovljeni, tada povećanje zasađenih površina pokriva taj gubitak (uvećanje s faktorom 2), te ostaje još četvrtina (0,5 od polovice) potrebe stanovništva, za eventualno povećanje u konzumaciji.

Na sličnim principima bi se dobivali podaci iz drugih sektora: broj kuća/stanova za planirano ili neplanirano povećanje stanovništva itd. Te i ostale usluge dnevno bi zahtijevale samo tri sata rada od svakog radno sposobnog pojedinca (uz korištenje trenutačnih tehnologija). Dovoljan broj obrazovanih ljudi u svakom sektoru i sadašnja tehnologija omogućili bi svakome da samo 1/8 dana provede pridonoseći zajednici, a ostatak je slobodan provesti u aktivnostima po želji. U nekim zajednicama hrana bi se proizvodila samo za vrijeme proljetne, ljetne i jesenske sezone. Druge zajednice bi se prilagodile na proizvodnju u čvrstim objektima, tzv. unutrašnje farme, gdje ne ovise o vremenskim uvjetima koji su vani. Takve zajednice mogu imati svježe gotovo svako povrće ili voće tijekom čitave godine. Unutrašnje farme trebaju 40% manje energije, troše 99% manje vode i 80% manje hrane ide u otpad, u odnosu na vanjske farme. U istraživanju je provjerena i trenutačna potreba za unutarnjim farmama zbog (ne)dostupnosti potrebnog broja poljoprivrednih površina. Već danas postoje tehnologije koje omogućuju jednoj osobi da se brine o velikim poljoprivrednim površinama sasvim sama. Danas u Sjedinjenim Državama samo 2 % stanovništva živi od poljoprivrede, no tih 2 % proizvodi ne samo dovoljno da hrani čitavo američko stanovništvo, već i da stvori viškove koji se izvoze u ostatak svijeta (Harari, 2015: 384. Korištenjem takve napredne tehnologije nije potrebno ni puno vremena niti mnogo ljudi za obavljanje takvog posla. No, većina potrebne tehnologije trenutačno je slabo dostupna zbog male kvote proizvodnje ili previsoke cijene. U društvu bez novca takva oprema ne bi bila uopće upitna.

Treba napomenuti kako bi osobe iz sektora poljoprivrede i inženjeri redovno radili na poboljšanjima procesa proizvodnje hrane, dok bi se istovremeno radilo na smanjenju korištenja pesticida. Mobilna hranilišta za životinje još su jedna ideja kako poboljšati ishranu životinja. Jedna od izvrsnih ideja za obnovu populacija riba i ostalih morskih životinja su ribogojilišta u obliku sfere, promjera 30 metara u oceanu, koja štite ribu dok ne naraste, gdje morske struje odnose otpad, a ribe se osjećaju prirodnije nego u standardnim ribogojilištima, uzevši u obzir da su u puno čistoj vodi. U isto vrijeme riba u prirodi i ekosustav mogu se oporavljati. Još jedna opcija su Aquaponics sustavi – sistemi akvakulture, u kojima proizvedeni otpad uzgajanih riba

opskrbljuje hranjivim tvarima biljke koje se uzgajaju bez sađenja u zemlju, koje zauzvrat čiste vodu. Na jednom takvom sustavu uspješno je uzgojeno 9 tona ribe i 70 000 komada povrća na samo 0,10 ha (1011 m²). Ostali sektori su također podložni broju stanovnika: gradnja bi gradila nove smještaje čim bi se određeni postotak rezervnih smještaja popunio. Situacija bi bila drastično drugačija od današnje u kojoj je velik dio novosagrađenih objekata prazan, a istodobno postoji veliki broj beskućnika. U zajednici bez novca ne postoje beskućnici. Čak i u slučaju naglog povećanja broja stanovnika, kao što bi recimo bilo da društvo bez novca postoji danas kada izbjeglice iz Afrike i Azije bježe u Europu, smještaj bi brzo bio osiguran. Kao što je već spomenuto, postojao bi određeni broj rezervnih smještaja u koji bi se mogli useliti. Tome bi se u velikoj mjeri moglo zahvaliti brzom gradnji čvrstih objekata korištenjem 3D printera i angažmanom malog broja ljudi. Kuće napravljene pomoću 3D printera nisu znanstvena fantastika. Kineska je kompanija u deset dana stvorila module kuće i u tri sata ih montirala te tako stvorila kuću površine 200 m². Kuća je otporna na potrese (9.0 magnitude), jako loše vrijeme, vodu, vatru i koroziju te ima dobru izolaciju i svaki je modul dizajniran da sam nosi svoju težinu. Isto tako, druga je kompanija napravila zgradu od pet katova i vilu od 1100 m². Dakle, potrebno je samo imati module na zalihama ukoliko se ne žele kuće unaprijed sastavljati. Takav način gradnje, povezan s pasivnom solarnom arhitekturom, bio bi izvrsna kombinacija. Električna energija bi se mogla proizvoditi na razne već poznate načine korištenjem obnovljivih izvora energije. Poboľšati bi se moglo korištenje solarnih krovova, dok bi se u mjestima u blizini mora mogle koristiti plutajuće vjetroelektrane s okomitom osi vrtnje i elektrane koje stvaraju struju iz energije morskih valova. Neki će reći kako solarna energija neće biti dovoljna ni atraktivna, no kroz 14 godina snabdijevanje solarnom energijom moglo bi doseći 100% današnjih potreba za električnom energijom. „Solarno selo” u Njemačkoj već sada stvara 4 puta više električne energije nego što je troši. Da je nužno slijediti takav primjer, nedavno je pokazala Francuska, odlukom kako novi krovovi moraju biti pokriveni solarnim pločama ili biljkama. Od Sunčeve energije na Zemlju stiže tek mali djelić, međutim i on iznosi 3 766 800 eksadžula godišnje (eksadžul je milijarda milijardi džula). Sve biljke na svijetu od tih silnih solarnih eksadžula uspiju procesom fotosinteze uhvatiti samo oko njih 3000. Sve ljudske djelatnosti uzete zajedno godišnje potroše oko 500 eksadžula, što otprilike odgovara količini energije što je Zemlja primi od Sunca za samo 90 minuta za cijelu godinu. A to je samo solarna energija (Harari, 2015: 376). Jednako tako i u Danskoj povremeno uspijevaju pomoću vjetra prikupiti dovoljno energije za 140% potreba čitave države. Kako je većina ljudi navikla imati vlastita prijevozna sredstva, jedno od najčešćih pitanja je otkuda će moći nabaviti automobil. Za bicikl se može pretpostaviti kako se može proizvesti pomoću 3D printera ili je pak dovoljno nekoliko entuzijasta kojima treba samo garaža i stari metal da naprave svoje omiljeno prijevožno sredstvo. Automobil je teže napravi-

ti u garaži, no nije nemoguće. Naravno, ne treba brinuti, ljudi neće biti prisiljeni sami sebi slagati automobile u garažama, iako bi im to koristilo da shvate kako ih ne treba koristiti kada nije nužno, poput primjerice odlaska do frizera koji je udaljen pola kilometra. Kako bilo, postoji automobil napravljen pomoću 3D printera, čija proizvodnja traje 44 sata te će uskoro biti moguće registrirati ga kao i automobile iz autosalona. Nadalje, supervodiči od grafena bi tijekom pet godina mogli omogućiti automobile na električni pogon, bez baterija. Tehnologija je toliko napredovala da postoji i 3D printer za elektroniku, 3D printer za odjeću (za sada plastičnu) i za hranu (poput pizze). U kombinaciji s maksimalno automatiziranim tvornicama, ljudi se mogu osloboditi „dosadnih” poslova. Još jedna bitna stavka takvog života svakako je voda. Potrebni su uređaji za pročišćavanje korištenih voda te odvajanje na onu koja je ponovno iskoristiva i koja nije. Dodatnu potporu svijetu osiguranom od nestašica vode pružit će napredniji uređaji za desalinizaciju vode, kako bi se svježja voda dovela na mjesta na kojima je nema ili ima jako malo.

Važna komponenta u takvom gospodarskom sustavu jest definiranje koja dobra bi imala svojstva da budu privatna, a koja da budu javna. U trenutačnom shvaćanju stvari, dvije su karakteristike koje obilježavaju privatna dobra: isključivost i rivalitet (Jelčić, 2001: 374). Nasuprot privatnim dobrima stoje javna dobra. Čisto javno dobro može se koristiti kolektivno, što znači da ga istovremeno mogu koristiti razni subjekti. To dobro u svojoj ukupnosti svima jednako stoji na raspolaganju. Ta se karakteristika naziva kompatibilnošću, odnosno, nerivalitetom u uporabi javnog dobra. Načelo isključivosti pri javnim dobrima ne može se primijeniti, što znači pojedinci ne mogu biti isključeni od korištenja javnog dobra čak ni onda kad ništa nisu pridonijeli za njegovu proizvodnju, odnosno, stavljanje na raspolaganje. Nerivalitet pri korištenju javnog dobra znači da korištenje istog dobra od strane jednog konzumenta ne umanjuje konzum istog dobra od strane drugog konzumenta (isto: 376). Za razliku od čistih javnih dobara postoje i tzv. mješovita dobra. O njima se govori onda kad je prisutna samo jedna od dviju karakteristika: kompatibilnost ili isključivost (isto: 383). Izvedeno iz kriterija isključivosti i rivaliteta nastaju četiri kombinacije dobara:

5. isključivost + rivalitet = privatna dobra koja se mogu ponuditi putem tržišta
6. neisključivost + nerivalitet = čista javna dobra
7. isključivost + nerivalitet = naplatna dobra
8. neisključivost + rivalitet = zajednička dobra (isto: 385).

Primjer koncepta društva bez novca: zbog lakše vizualizacije osnovana je manja zajednica od otprilike 2300 ljudi. Trećina su djeca (do 18 godina) i starije osobe (preko 65 godina). Ostale dvije trećine su radno sposobni pripadnici društva kojih ima 1520. Konkretno bi se radno sposobno stanovništvo podijelilo na sektore: u zdravstvu 5 % (76), sigurnosti 5 % (76), reciklaži 10 % (152), gradnji 5 % (76), obrazovanju 5 % (76), servisiranju 1 % (15) te proizvodnji hrane oko 15 % (228). To je 46 %

raspoređenog radno sposobnog stanovništva, odnosno 699 ljudi, a još imaju na raspolaganju 54 %, odnosno 821 ljudi koji se mogu baviti raznim uslugama i proizvodnjom koje će se smatrati potrebnima od strane društva. Koliko je poznato, danas na planeti nema civilnog naselja u kojem stanuje 2300 stanovnika, od kojih 76 radi u zdravstvu, 76 u policiji i vatrogascima, 76 u obrazovanju, 152 u recikliranju i 76 u gradnji. Danas nema ni mjesta gdje bi svi ti ljudi trebali raditi samo tri sata dnevno, a da su od tog rada zbrinute potrebe svih 2300 stanovnika (100 %). Svi postoci prilagodljivi su prema mišljenju samog društva – kako smatraju da je bolje prilagoditi broj radnika u sektoru. Najveća varijacija može biti u sektoru prehrane i to iz razloga u kojoj je mjeri društvo ovisno o mesu u prehrani. Primjerice, u vegetarijanskim društvima bi u sektoru proizvodnje hrane bilo dovoljno oko 3% (45) radno sposobnih ljudi. Izraz „radno sposobni” odnosi se na osobe koje su u dobi od 18 do 65 godina i sposobne su raditi, no ne treba zanemariti ni starije i iskusne, niti mlade i željne učenja. Starija populacija slobodna je sudjelovati u svim radnim aktivnostima koliko želi, a isto vrijedi i za djecu. Djeca bi čak imala uz školski program terensku/praktičnu nastavu, gdje bi svaka dva tjedna provodili u drugom sektoru i to počevši od njihove desete godine, kako bi nakon završetka škole znali što žele raditi, odnosno kako žele pridonositi društvu. Tijekom toplijeg dijela godine imali bi i školu u prirodi koja bi bila kombinacija izviđača i preživljavanja u divljini, dok bi određeno vrijeme u godini bili i u školama poput ruske škole Tekos, kako bi naučili sve potrebno o životu – od gradnje kuće do kuhanja – surađujući s drugima te usvojili koncept da su sva dobra koja društvo proizvodi dostupna svakom članu društva. U tome društvu proizvodi se planski, tako da bi trebalo biti dovoljno za svakoga. Ukoliko se radi o većoj zajednici, dobra od svake vrste trebala bi biti raspoređena u nekoliko skladišta na više lokacija – da bi se izbjegla mogućnost gubitka cjelokupnih zaliha zbog požara, neke prirodne katastrofe ili bilo kojeg razloga. Drugi razlog zbog kojeg bi bilo dobro imati više skladišta jest taj što su dobra dostupnija ljudima. Ukoliko svaka četvrt ima svoje skladište dobara, ljudi trebaju prijeći manji put do njih, za razliku od situacije ako se nalazi na jednom mjestu u gradu. Još jedna pozitivna stvar je što bi se na taj način izbjegle i gužve. No, ukoliko se radi o zajednici od stotinjak ljudi, tada njima nije problem imati samo jedno skladište, dapače, jednostavnije im je za održavanje.

Kako za funkcioniranje društva postoje zadaci koji se moraju obaviti (proizvodnja hrane i slično), jer bez njih postoji velika šansa da se društvo raspadne, postoje i zadaće poput umjetnosti ili sporta – za koje se može reći kako nisu primarni zadaci nužni za funkcioniranje društva. Danas se često može čuti kako djeca žele biti glazbenici ili sportaši kada odrastu. To je dijelom tako što je slika u javnosti takva da te osobe ne rade nikakve „teške” poslove osim treniranja i nastupa, no jednako tako postoji i veliki pritisak roditelja. U SAD-u opsesiju roditelja ranim angažiranjem njihove djece često nazivaju „sindromom Tigera Woodsa”. Ambiciozni roditelji koji se nadaju

da će ranim treningom od svojeg djeteta učiniti sportsku zvijezdu, ne samo da vlastitu djecu prisiljavaju na naporene treninge, nego su i agresivni jedan prema drugome ako njihova djeca u natjecanju pokažu manji uspjeh od očekivanoga (Salecl, 2012: 60). Djeci se treba jednako predstaviti svaki konkretan posao te im objasniti da biti znanstvenik, predavač, proizvođač hrane ili liječnik nije nikakav bauk. Ljudi bi trebali primarno obavljati konkretne zadatke potrebne za funkcioniranje društva (proizvodnja hrane, osiguranje društva, zdravstvo, obrazovanje, itd), a u slobodno vrijeme baviti se umjetnostima, sportom i ostalim stvarima koje ih zanimaju. Jasno je da su profesionalni umjetnici i sportaši (kojima je danas to posao) daleko uspješniji od amatera, no isto tako je jasno kako bi umjetnici ili sportaši koji doista jesu kvalitetni, uz tri sata dnevno ispunjavanja primarnih zadaća, mogli nesmetano ispunjavati i svoje „kulturne obaveze”. Dapače, umjetnicima ispunjavanje primarnih zadataka može poslužiti kao dodir sa svijetom koji je potreban za inspiraciju, a sportašima kao dodatan psihički ili fizički trening (ovisi koji posao obavljaju). Naravno, razvoj umjetnosti ili sporta ne smije biti zanemaren, jer bez toga se sve svodi na čisto preživljavanje – rađanje, obrazovanje, posao, razmnožavanje, umiranje – ali, ne smije ni biti stavka prema kojoj se sve ostalo formira, stoga, treba naći ravnotežu između toga i primarnih zadataka. Ljudsko društvo bi si moglo dozvoliti luksuz stavljanja umjetnosti ili sporta u primarne zadatke u slučaju da apsolutno sve primarne zadatke ispunjavaju primjericice strojevi. No, i u tom slučaju je upitno koliko bi takva organizacija dugoročno koristila ili štetila društvu.

Društvo bez novca je pristojno društvo, a pristojno društvo nije agresivno i ratuje samo u nuždi i samoobrani. Ono ima ideju pravednosti kao općeg dobra koja svim njegovim pripadnicima pripisuje ljudska prava, njegova osnovna struktura sadrži pristojnu savjetodavnu hijerarhiju koja štiti ta i druga prava te osigurava da sve skupine u društvu budu pristojno predstavljene putem izabranih tijela u sustavu savjetovanja. Zakoni koje podržava samo sila predstavljaju razlog za ustanak i otpor. Oni su rutinski u robovlasničkom društvu, ali ne pripadaju pristojnom društvu (Rawls, 2004: 102). Zajednica treba težiti za jednakošću i ispravnošću u svim zakonima, bez prednosti i naklonosti ni prema komu. Treba izjednačiti sve ljude, a to se može izvesti tako da imetak, čast i pravda budu jednaki za sve, bez ikakvih povlastica i prerogativa (Blažević, 2010: 38). Glavni su svi članovi zajednice. Kako nema plaće ili bonusa, koji će konkretno donositi neke pogodnosti nositeljima određenih dužnosti, nitko neće biti motiviran isključivo iz tog razloga obnašati određene dužnosti. Zamišljeno je da svaki sektor između sebe bira predstavnika tog sektora koji će zagovarati potrebe sektora na kvartalnim ili godišnjim sastancima s predstavnicima ostalih sektora te koji će raspoređivati radnike svog sektora u smjene. Dužnost mu je i zatražiti od doista loših radnika da se poprave ili prebace na neki drugi posao ukoliko svoje trenutačne dužnosti ne obavljaju kako treba. Odgovoran je za svoj čitavi sektor, ako se ne radi

o velikoj zajednici te se brine i da sektor ima na raspolaganju svu potrebnu opremu za cijelo vrijeme njegovog obnašanja dužnosti. Kada više od 50 % radnika iz sektora želi drugu osobu na toj funkciji, tada se ponavljaju izbori. Predstavnik izuzev toga nema nikakvih pogodnosti više od ostalih stanovnika, samo ima više obveza. Tko bi se onda za tako nešto prijavio, ako želi prolaziti kroz život linijom manjeg otpora? Predstavnicima se ne moraju prijaviti sami, radnici u sektoru mogu i sami nekoga kandidirati te ukoliko netko skupi najviše glasova, prihvaća funkciju ili se izbor ponavlja, no tada se uzimaju u obzir samo kandidati koji se sami prijave. Nadalje, kada se vrše bilo koje odluke koje se tiču čitave zajednice, u tome sudjeluju svi članovi zajednice. Vrše se glasanja o raznim projektima koji zahtijevaju angažman zajednice ili se tiče posljedica koje mogu djelovati na zajednicu. Ovisno o veličini zajednice, ako se radi o velikoj zajednici svaka četvrt ima svoje sastanke i funkcionira kao zasebna zajednica, dok je čitav grad zapravo „grozd” kvartova te su ukupne odluke kvartova rezultat djelovanja čitavog grada. Zbog toga se pretpostavlja kako gradovi neće biti ogromni kao sada, nego da će ih biti više s manjom populacijom (do 100 000 ljudi). Pri takvim glasanjima služiti će se principom direktne demokracije. Svaka punoljetna osoba ima pravo glasa i dužnost obrazloženja svoga glasa, što će zatražiti ipak neko obrazovanje o temi glasanja. Direktna demokracija oblik je narodne samouprave u kojoj građani u radu vlade sudjeluju izravno, neprestano i bez posrednika. To je radikalni oblik demokracije koji favorizira decentralizaciju i, koliko je god moguće, rasipanje moći te briše razliku između onih koji upravljaju i onih kojima se upravlja. Temelji se na načelu političke jednakosti koja se doživljava kao zahtjev da se svi glasovi u društvu jednako čuju. Skupštine su ključne institucije za provođenje direktne demokracije. One uključuju sastanke na kojima građani donose odluke prosuđivanjem, odnosno tako da najprije saslušaju različite poglede na određenu temu, zatim promisle o svakom iznesenom stajalištu i naposljetku pokušaju bez prisile donijeti zajedničku odluku. Direktna demokracija građanima omogućuje da kontroliraju odluke kojima se odlučuje o njihovoj sudbini; proučava ih participativnom odlučivanju, a ne oslanjaju na sebične političare te donosi legitimne odluke (Zografos, 2016: 227). Predstavnicima sektora te glasove prihvaćaju ili odbijaju ako smatraju da su neozbiljni ili neutemeljeni. Svaki stanovnik koji nije zadovoljan rezultatima glasanja slobodan je, bez ikakvih obaveza, preseliti u drugu zajednicu koja ga želi primiti. No, nisu ni djeca isključena, ona imaju svoja dječja vijeća na kojima izabiru svoje predstavnike za „velika” glasanja u zajednici, a ti predstavnici ostaju na funkciji do punoljetnosti ili dok više od 50 % dječje populacije želi nove izbore predstavnika. U dječju populaciju uključena su djeca otkada krenu u školu.

Kroz povijest je postojalo mnoštvo ideja za različite ustroje društva i gospodarstva. Ostvareni u praksi ili ne, za malo njih se čulo u javnosti. Kako se tehnologija mijenja, tako se mijenjaju i nadopunjuju te ideje. Neke se pokušalo prezentirati pu-

tem knjiga, neke putem televizije, a kasnije i putem interneta. Jedna od najzanimljivijih ideja je vizija mirnodopskog svijeta bez novca, opisana kroz nekoliko serijala televizijskih emisija i filmova pod nazivom „Zvezdane staze”. Postavivši granicu mašte prilično visoko, još danas je inspiracija znanstvenicima i inženjerima kako bi kreirali brojne ideje koje se koriste u priči. No, od svih novotarija čije sjeme je niklo zahvaljujući mašti tvorca serije, najviše se zapostavlja temelj razvoja te „nove Zemlje”, a radi se o tome da je čitavo ljudsko društvo, nakon Trećeg svjetskog rata (i masovnog uništenja), uspostavljeno tako da funkcionira bez novca. Tako nešto bi se trebalo uzeti kao opomenu – nije potrebna katastrofa globalnih razmjera da bi se stvari postavile na njihovo mjesto. Barem jednom mjesečno mogu se prepoznati znakovi napetosti između država koji mogu eskalirati u oružane sukobe te biti iskra novog globalnog rata. Bilo da se radi o resursima, egu nacije ili predstavnika neke države, ili pak zakulisnim poslovima koji proizlaze iz borbe za kontrolom resursa, dolazi do krvoprolića gdje najviše nastradaju nedužni. Takvi sukobi neće zaobići one koji ne žele u njima sudjelovati, stoga je potrebno djelovati preventivno i pružiti zaklon/izolaciju od djetinjastih vođa i ratnih hušaka, ljudima koji žele živjeti slobodno i konstruktivno pridonositi zajednici.

U nastavku se navode neki današnji oblici netradicionalnog načina života koji bi se mogli iskoristiti kao početni koraci prema uređenju življenja bez novca.

- Auroville – univerzalni gradić u Indiji, za populaciju do 50 000 ljudi iz cijelog svijeta. Prvi i jedini međunarodno priznati tekući eksperiment ljudskog jedinstva i transformacije svijesti. Provede praktično istraživanje održivog življenja i budućih kulturnih, ekoloških, društvenih i duhovnih potreba čovječanstva. Godine 1966. UNESCO je donio jednoglasnu odluku o provođenju projekta te ga pohvalio kao projekt od značaja za budućnost čovječanstva (<http://www.auroville.org/contents/95>, 4. rujna 2015.).
- Dauphin – eksperiment u kojem su svi stanovnici grada dobili minimalne prihode. Za posljedicu je imalo smanjenje broja posjeta liječniku, povećanje broja upisnika u srednje škole te su se stanovnici mogli više posvetiti aktivnostima koje ih zanimaju (http://www.huffingtonpost.ca/2014/12/23/mincome-in-dauphin-manitoba_n_6335682.html, 1. rujna 2015).
- Ekološke zajednice – zamišljene su i osnovane upravo s mišlju da u njima zajedno obitavaju ljudi koji žele živjeti i raditi prema ekološkim principima, promičući dijeljenje i težeći blagostanju kroz održivije stilove života, izravnu demokraciju i određeni stupanj autonomije. Ekološke zajednice obuhvaćaju ekosela koja su naselja po mjeri ljudi te sadržavaju sve što je ljudima potrebno i u kojima je ljudsko djelovanje neškodljivo uklopljeno u prirodni svijet podržavajući zdrav ljudski razvoj i kao takvo može se uspješno nastaviti u nedogled. Premda su ekosela

najčešći oblik ekoloških zajednica, one mogu nastati i u izdvojenim zgradama ili unutar gradova (Cattaneo, 2016: 235).

- Marinaleda – grad u Španjolskoj, bez policije iako je nezaposlenost kao u okolnim gradovima, svi građani volontiraju u poslovima koji nisu omiljeni te ne prakticiraju kriminalne radnje (<http://countercurrentnews.com/2015/02/yes-the-re-really-is-a-city-with-no-police-officers/>, 1. rujna 2015).
- Masdar City – eksperiment u koji će biti uloženo 18 milijardi dolara kako bi se dizajnirao i izgradio samoodrživi grad u pustinji (<http://www.fastcoexist.com/3040278/this-futuristic-desert-city-is-designed-for-self-sufficient-communal-living#1>, 1. rujna 2015).
- NASA – održiva zajednica bit će potencijalna nastamba na Marsu ili Mjesecu (<http://znanost.geek.hr/clanak/nasa-planira-graditi-kuce-na-mjesecu-i-marsu/>, 1. rujna 2015).
- Qetema – eko-grad koji je pokrenut od istomišljenika s društvene mreže (<http://www.qetema.org/en/2015/06/04/brazilian-ecopole/>, 1. rujna 2015).
- Tekos – ruska škola u kojoj djeca sama uzgajaju i pripremaju hranu, odrađuju administrativne poslove, treniraju borbene vještine i narodne plesove, sastavljaju udžbenike i jedni druge podučavaju, ispituju i ocjenjuju (Tellingner, 2014: 201).
- Ubuntu – filozofija kontribucionizma kao nova društvena struktura rođena je 2005. godine. U Africi ovo zovu Ubuntu, no temelje te filozofije dijele stotine, ako ne i tisuće drevnih kultura diljem svijeta. Iako svaka od njih za tu filozofiju može imati svoj naziv, čini se da se sve one ravnaju principima Ubuntu – život bez podjela među ljudima uzrokovanih međusobnim strahom, život u ujedinjenim zajednicama i u obilju na svim razinama (isto: 1). Plan je nova društvena struktura u kojoj su svi apsolutno slobodni i ravnopravni. Društvo koje funkcionira bez koncepta novca, bez ikakvog oblika trampe ili trgovine i bez ikakvog vezanja vrijednosti za materijalne stvari.
- Venus Projekt – mjesto Venus na Floridi, na površini od 25 hektara nalazi se Centar za istraživanje i dizajn, gdje je budućnost već počela poprimati svoj oblik. Ondje se poglavito koristi princip pokazivanja (pomoću modela i zgrada u prirodnoj veličini) kako bi izgledao život bez novca. To je ono što ljude oduševljava, tjera ih na razmišljanje i tjera ih na dodatno istraživanje o temi. Pristaše projekta smatraju nužnim evoluciju kulture, bez propagandi i nacionalnih interesa (Fresco, 2002: 14). Monetarni sustav mora se razviti u globalnu ekonomiju temeljenu na resursima (*resource-based economy*, RBE). S inteligentnom i humanom primjenom znanosti i tehnologije, ljudi će biti u stanju oblikovati budućnost na način da očuvaju okoliš za sebe i za generacije koje dolaze. Podržavaju proizvodnju pomoću robota (bez ljudskog rada) te se trude preventivno reagirati, kako ljudi ne bi bojkotirali razvoj zbog moguće izgubljenog posla – od tih istih robota.

- Wikipedia – volonterski neprofitni projekt da se dostupno ljudsko znanje postavi na internet u obliku članaka na besplatnu upotrebu svima.

Napredak ljudskog roda je mit. Napreduje tehnologija, ne čovjek. Čovjek se mriži i ubija zbog istih stvari kao prije 2000 (i više) godina, samo mu tehnologija omogućava efikasnije ubijanje. Uvjeriti nekoga u potencijal budućnosti bez novca, zapravo je dvodijelni problem. Najprije ga treba uvjeriti u prednosti, tj. koristi, a kasnije u izvodljivost. Postoje mnoge prednosti te razumni ljudi nemaju problema kod slaganja s njima: veća kvaliteta života, manje nejednakosti, siromaštva, kriminalnih radnji, pohlepe, korupcije te zagađenja i otpada. Također, bolje zdravlje, edukacija, povjerenje, poštovanje, svijest, održivost, društvene vrijednosti, tehnološka unaprjeđenja itd. Većina ljudi želi spomenuto, stoga nije problem u njihovom prihvaćanju koristi, problem je uvjeriti ih u izvodljivost. Kako je društvo bez novca moguće? Razlozi zbog kojih je teško doseći spomenuto su u tome što je potrebna istodobna obustava i ponovno vrednovanje nekoliko uvjerenja koja su od temeljne važnosti kako ljudi vide svijet. Naravno, to je velika molba – bilo koga zaposlenog u vrevi užurbanog života primorati da posveti vrijeme i energiju toj vrsti mentalnog „žongliranja” normi. No, ukoliko se postave u tu poziciju barem malo, tada se poput slagalice dijelovi počnu slagati jedan do drugoga, a kada se jednom poslože, više nema povratka. Zamišljajući svijet bez novca, najčešće se odmah postavljaju sljedeće primjedbe, od kojih je svaka povezana s određenim vjerovanjem kojeg se osobe drže u životu.

- Nitko ne bi ništa radio (novac motivira ljude) – novac doista motivira ljude. Vjerojatno je najbolja motivacija većine ljudi danas (i u prošlosti), ali samo zbog jednog razloga, a to je što je potreban ljudima za život. Povezan je s preživljavanjem, ljudskim primarnim instinktom. To je ono što mu daje takvu moć. Postoje, naravno, mnogi drugi motivatori ljudi, poput želja da vole i budu voljeni, upoznaju druge osobe, imaju potomstvo, pomažu drugima, poboljšaju sebe i svoju okolinu, dobro izgledaju, dobro se osjećaju, uče, izazovu sami sebe, izražavaju se, inoviraju, demonstriraju svoje vještine itd. Svaka je osoba u određenoj mjeri motivirana tim željama, jer nakon preživljavanja, one su ono što daje životu značenje i zbog čega je vrijedan.
- Ljudi bi iskorištavali druge (pohlepa je dio ljudske prirode) – pohlepa nije dio ljudske prirode – to je jednostavno želja za skladištenjem nečega što se smatra oskudnim i potrebnim za život. Poput vjeverice koja skladišti orahe jer ne zna što joj budućnost nosi. U monetarnom uređenju, „najoskudniji” je sam novac, stoga ima smisla akumulirati ga, a kako nema gornje granice koliko novca ili imovine može imati pojedinac, ne postoji razlog da se prestane s akumuliranjem. No, ukoliko društvo može bolje funkcionirati bez novca i svi članovi tog društva imaju pristup svemu što im je potrebno, tada nema smisla za skladištenjem bilo čega u velikim količinama (Bubulj, 2015: 36).

- Ljudi će izgubiti sve što imaju (strah od gubitka, vlasništvo) – opravdanje postojanja privatnog vlasništva potječe od Johna Lockea i njegove „Druge rasprave o građanskoj vlasti” (*Second Treatise on Civil Government*), objavljene 1690. U tom djelu Locke kaže da su „Zemlja i sve što ona sadrži dani čovjeku kao potpora i olakšanje njegovu opstanku”. Zemlja i sve što ona sadrži „pripada čovječanstvu u cjelini”. Kako onda može postojati privatno vlasništvo? Zbog toga što rad pripada ljudima i kada pomiješaju vlastiti rad sa zemljom i njezinim proizvodima, oni time postaju njihovi. No, zašto miješanje nečijeg rada sa zajedničkom svojinom cijelog čovječanstva znači da je stekao vlasništvo nad nečim što pripada cijelom čovječanstvu, umjesto da je izgubio svoje vlasništvo kroz vlastiti rad? To je tako, kaže Locke, dokle god ono što se prisvaja iz cjeline zajedničkog vlasništva ne priječi da „od zajedničkog vlasništva ostane dovoljno i jednako dobro za druge”. Lockeovo opravdanje stjecanja privatnog vlasništva klasično je povijesno objašnjenje toga kako se vlasništvo može legitimno steći, a služilo je kao polazišna osnova mnogim novijim raspravama (Singer, 2005: 29). No, bez vlasništva, što sprečava ljude da krađu? Ono što doista sprečava ljude da krađu jedni od drugih, jest što je to anti-društveno, invazivno i iskazuje nepoštovanje prema zajednici te su ljudi koji to čine podložni postati prilično omraženima. Taj društveni poticaj snažniji je od bilo kojeg pravila koje bi moglo biti napisano, jer određuje kako se ljudi osjećaju (kako su zadovoljni sobom) i kako su prihvaćeni u društvu. Svakom čovjeku pripada onoliko zemlje koliko može zauzeti svojim tijelom i taj će mu „posjed” trebati kada bude položen u nju.
- Nastat će kaos i nasilje (društvo zahtijeva kontrolu) – kako bi se razriješilo to uvjerenje, važno je napomenuti kako je svijet, u trenutnom uređenju, već prepun kriminala i nasilja, stoga bilo kakva rasprava za društvo bez novca treba biti uspoređena i sa time. Isto tako, nitko ne navodi da će svijet bez novca biti savršen – samo mnogo bolji od sadašnjeg. Većina kriminalnih radnji i nasilja vođeni su očajem zbog nedostatka osnovnih potrepština, nužnih za život. Ukoliko društvo može bolje funkcionirati bez novca, tada većina od razloga i uzroka koji pridonose antisocijalnom ponašanju više neće postojati. Društvo će automatski biti više suradnički nastrojeno te će svi imati pristup zdravoj hrani, smještaju, obrazovanju i tehnologiji.
- Društvo će stagnirati ili nazadovati (tržišta potiču napredak) – mnogi ekonomisti ili poduzetnici navode ekonomski rast i konkurenciju kao dobro za napredak. No, budući da je novčani sustav posvuda, ljudi koji se drže te tvrdnje zapravo je nemaju s čime usporediti, stoga donose krivi zaključak. Može li se doista vjerovati kako će svi inovatori, izumitelji i umjetnici odložiti svoje oruđe čim netko ukloni novac? Očito ne, jer je poznata stvar da velik broj kreativnih ljudi nikada

ne postigne značajniji financijski uspjeh, zna se da njih ne pokreće novac, nego njihova strast i želja za inoviranjem. Povijest je pokazala da, uglavnom, najveći inovatori i umjetnici dolaze iz „povlaštenih” sredina. To znači da su imali pravi lan i ugodan odgoj, pristup zdravoj hrani, obrazovanju i imali su svoje vrijeme na raspolaganju – nisu ga trošili radeći za preživljavanje – te su ga mogli utrošiti na razvoj svojih ideja i vještina. Ukoliko društvo može funkcionirati bolje bez novca, tada će svi potencijalni Einsteini, Tesle i Mozarti imati najbolje prilike za vježbu i unapređenje svojih znanja i vještina.

Kada se zbroje, sve informacije o društvu bez novca predstavljaju priličan mentalni zalogaj za osobe koje se s takvom idejom nisu susretale. Stoga, nekima treba više, a nekima manje vremena da te informacije obrade i usvoje, jer se nije lako „boriti” s nečime što im je nametnuto kao jedino ispravno, čitav njihov život. Zbog toga ih ne treba požurivati, jer kada se takve informacije usvoje vlastitim promišljanjem kao činjenice koje imaju čvrste temelje, lakše će ih drugim ljudima prezentirati, dodatno educirati te naposljetku živjeti prema njima.

Finalna i prilično opravdana prepreka prihvatanja društva bez novca je strah od fizičkog napada – od strane skupina kojima takva ideja ne odgovara – na zagovornike ideje ili čak na samu zajednicu kada bude osnovana. Dakle, strah od sabotaža, atentata, otmica, prijetnji ili direktnog vojnog napada „opravdanog” kojekakvim bedastoćama. Zajednica bi se mogla obraniti što je moguće većom edukacijom ljudi, da postoji što više zainteresiranih te da ih se ne može jednostavno utišati. Fizički bi se mogla obraniti korištenjem tehnologije koja odašiljanjem određenih frekvencija može detonirati lansirane projekte (rakete) i srušiti dronove čim mu dođu u domet. Prilagodбом ili kreiranjem takve tehnologije da brani zajednicu destabiliziranjem svih vrsta vatrenog oružja, u zajednicu bi bilo teško unijeti oružje kako bi se izvršila zlodjela. Istovremeno bi svi članovi zajednice bili onemogućeni držati streljivo, pa im oružje ne bi ni trebalo. Prioritet jest taj da ljudi shvate kako su svi zajedno, privremeno na ovom planetu te da ga „imaju” na posudbi od potomaka. Svi mogu živjeti u izobilju bez potrebe da ikada naude jedni drugima, bez potrebe za raznim podjelama. Sada je vrijeme za početak života u globalnoj zajednici, kako i priliči bićima koja imaju više od 11 000 godina zabilježene povijesti. Čovječanstvo ima još puno za učiti ako želi prenijeti znanja i kulturu u sljedeće tisućljeće. Temeljito preslagivanje potrošačkih i prehrambenih navika ljudi bit će nužno, ako postoji i najmanji interes da život na Zemlji ostane „živ”. Ljudsko svjedočenje tome može biti samo lijepi bonus.

4. Istraživanje

U ovome poglavlju predstavljena je kalkulacija kojom je pokušano potvrditi ili opovrgnuti postavljenu hipotezu. Podvučene varijable su one koje se u kalkulaciji mogu mijenjati ovisno o potrebama, prilagodbi ili okolini zajednice. Radno sposobni stanovnici su populacija od 20 do 64 godine starosti te ulaze u „redovnu” radnu snagu. Naravno, ne smije se zanemariti ni one koji su izvan tih dobnih granica. Mlađe se ne smije zanemariti iz razloga što će učiti u praksi o svakom sektoru i na taj način odlučiti gdje žele raditi po završetku obrazovanja te će uz to naučiti poštivati rad ljudi iz drugih sektora. Stariji se ne smiju zanemariti kako ne bi stekli dojam da više ne koriste zajednici, jer neki će rado nastaviti obavljati određene zadaće i u mirovini. Ukoliko ih zajednica odbaci u pogledu potrebe za njima, to može dovesti do nezadovoljstva sobom ili zajednicom. Prvi primjeri su kalkulacija male zajednice, za čiji su primjer uzeti podaci o manjoj općini, prosječnoj za kontinentalnu Hrvatsku. Ukupno stanovnika ima 2328, a radno sposobnih 1593, što je 68,43 %.

Proizvodnja biljne hrane korištene u prehrani ljudi i prehrani životinja uzgajanih radi prehrane ljudi te hrane dobivene od životinja, računa se na način da je iz prosječne potrošnje po stanovniku dobivena potrebna količina za čitavu zajednicu. Dobivene brojke množe se koeficijentom rezervi koji u ovom slučaju iznosi 2 za hranu biljnog podrijetla, te 1,5 za hranu životinjskog podrijetla. Iz dobivenih podataka izračunato je koliko radno sposobnog stanovništva treba raditi tri sata dnevno u sektoru proizvodnje hrane biljnog i životinjskog podrijetla. Treba napomenuti kako tablice proizvodnje hrane biljnog podrijetla sadrže samo 28 različitih biljaka, gdje je uključena i hrana za životinje korištene u proizvodnji hrane. Tablice proizvodnje hrane životinjskog podrijetla sadrže podatke dobivanja govedine, svinjetine, janjetine, i peradi te tablice životinjskih produkata sadrže mlijeko, mliječne proizvode, sir, med i jaja. Nakon uvećane proizvodnje na raspolaganju ostaje još 21,47% obradive površine. Formula za dobivanje potrebnog broja zaposlenih u proizvodnji određene kulture glasi:

$$X = \frac{\left(\frac{\text{Prosječna potrošnja} \times \text{Broj stanovnika}}{\text{Prinos kg po hektaru}} \times \frac{\text{Sati rada po hektaru}}{\text{Trajanje smjene}} \right) \times \text{Koef. rezervi}}{\text{Broj radnih dana}}$$

Početni podaci prikupljeni su na terenu i iz tuđih radova (cjelokupna literatura dostupna je u izvornom diplomskom radu).

Tablica 4.1: Sektori i broj zaposlenih zajednice na primjeru Općine Hercegovac

Sektor	Radnog stanovništva (%)	Zaposlenih u sektoru	Ljudi u smjeni	Radnih dana za sektor u 1 godini	Radnika u ukupnom stanovništvu (%)
Proizvodnja hrane (biljne kulture)	2,57%	41	10	365	1,76%
Proizvodnja hrane (životinje)	9,04%	144	36	365	6,18%
Zdravstvo (cjelodnevni)	5,00%	80	10	365	3,42%
Sigurnost (cjelodnevni)	5,00%	80	10	365	3,42%
Reciklaža	10,00%	159	40	365	6,84%
Gradnja	5,00%	80	20	365	3,42%
Obrazovanje, kultura, znanost	5,00%	80	20	365	3,42%
Servisiranje	1,00%	16	4	365	0,68%
Raspoređeno	42,61%	679			29,15%
Ostatak (na raspolaganju)	57,39%	914			

Izvor: Bubulj (2016: 73).

Tablica 4.1 prikazuje konačni rezultat kalkulacije, odnosno raspodjelu radno sposobnog stanovništva u proizvodnji hrane, sektoru zdravstva, sektoru sigurnosti (policija i vatrogasci), sektoru reciklaže, sektoru gradnje, sektoru obrazovanja, kulture i znanosti te sektoru servisiranja. Treba napomenuti kako je trenutačno u općini Hercegovac u svim djelatnostima osim proizvodnje hrane broj zaposlenih daleko manji od onih iz kalkulacije. Stoga, povećala bi se zaposlenost u djelatnostima važnim za opstanak zajednice, a još bi više od 50% radno sposobnog stanovništva bilo na raspolaganju za razne usluge koje zajednica smatra potrebnima, poput mesara, frizera, pekara itd. Jednostavnije rečeno, za sve one usluge koje ne mogu biti automatizirane, uzevši u obzir trenutačni stupanj tehnološkog razvoja.

Slijedi kalkulacija velike zajednice, za čiji primjer su uzeti podaci o Republici Hrvatskoj. Kako se ovdje radi o većoj populaciji ljudi i većoj površini, s već postavljenom infrastrukturom za gotovo svaki sektor, za očekivati je da prijelazni proces u novi sustav bude jednostavniji za privikavanje, nego u manjim zajednicama gdje ne postoji gotovo nikakva infrastruktura za određene sektore. Glavna ideja je da velika zajednica bude „grozd” (*cluster*) manjih zajednica organiziranih po već predstavljenom načelu, kako bi pripadnici zajednice imali odgovornost prema vlastitom preživljavanju. No, isto tako, da zajednice uspješno funkcioniraju unutar „cluster” kada se radi o

nekim velikim projektima koji zahtijevaju angažman velikog broja ljudi i resursa. Izračuni su jednaki kao u primjeru male zajednice. Nakon uvećane proizvodnje hrane, na raspolaganju ostaje još 17,41 % obradive površine.

Tablica 4.2: Sektori i broj zaposlenih zajednice na primjeru Republike Hrvatske

Sektor	Radnog stanovništva (%)	Zaposlenih u sektoru	Ljudi u smjeni	Radnih dana za sektor u 1 godini	Radnika u ukupnom stanovništvu (%)
Proizvodnja hrane (biljne kulture)	2,87%	75.372	18.843	365	1,76%
Proizvodnja hrane (životinje)	10,08%	264.938	66.235	365	6,18%
Zdravstvo (cjelodnevi)	5,00%	131.482	16.435	365	3,07%
Sigurnost (cjelodnevi)	5,00%	131.482	16.435	365	3,07%
Reciklaža	10,00%	262.964	65.741	365	6,14%
Gradnja	5,00%	131.482	32.871	365	3,07%
Obrazovanje, kultura, znanost	5,00%	131.482	32.871	365	3,07%
Servisiranje	1,00%	26.296	6.574	365	0,61%
Raspoređeno	43,94%	1.155.498			26,97%
Ostatak (na raspolaganju)	56,06%	147.143			

Izvor: Bubulj (2016: 76).

Kao što se može vidjeti u tablici 4.2, u velikoj zajednici je, također više od 50% radno sposobnog stanovništva na raspolaganju za raspoređivanje po potrebnim uslugama. Ponovno treba napomenuti da je samo 43,94% radno sposobnog stanovništva u navedenim sektorima s namjerom zadovoljenja potreba čitave zajednice. Zbog usporedbe, kada bi se iz 2009. godine (iz te su godine podaci dostupni za korištenje), zaposleni u Republici Hrvatskoj rasporedili po navedenim sektorima: u proizvodnji hrane je radilo 50 600 ljudi, zdravstvu 65 000 ljudi, sigurnosti 29 351 osoba, gradnji 70 500 ljudi, a u obrazovanju, kulturi i znanosti 95 000 ljudi (<http://www.sdln.hr/index.php/?article=7593&category=1>, 19. prosinca 2015). U novom sustavu radi više ljudi u svakom sektoru, što povećava šanse za razvoj znanja, inovacija te općem poboljšanju života ljudi jer su direktno povezani s problemima i dužnostima te o njima ovisi uspješnost i jednostavnost izvedbe radova.

Kalkulacija je općenito izrađena tako da se mogu unositi podaci za bilo koju zajednicu, bilo koje populacije te zasad bilo gdje u svijetu gdje su geografska obilježja i klima slična ili povoljnija nego u Srednjoj/Južnoj Europi. Valja napomenuti kako je

kalkulacija prilagodljiva svakoj potencijalnoj ideji života bez financijskih instrumenata te se mogu prilagođavati sati rada svakog dana, kao i postotak radnog stanovništva u svim sektorima osim proizvodnje hrane.

Uvidom u rezultate kalkulacije može se vidjeti kako u manjim zajednicama i u većim zajednicama, manje od 50% radno sposobnog stanovništva je potrebno da bi se u teoriji zadovoljile osnovne potrebe čitavog stanovništva tijekom cijele godine. U maloj zajednici, veličine općine Hercegovac, raspoređeno je bilo samo 42,61% radno sposobnog stanovništva, što je 29,15% ukupnog stanovništva. U velikoj zajednici, veličine Republike Hrvatske, raspoređeno je bilo samo 43,94% radno sposobnog stanovništva, što je 26,97% ukupnog stanovništva. Sve spomenuto je izvedivo na smjenama u trajanju od tri sata.

U radu stoji napomena kako je obrađeno samo 28 biljnih kultura korištenih u prehrani ljudi i životinja. Uz to, nisu obrađeni uzgoj i potrošnja riba iz razloga preširokog pojma i nedostataka konkretnih podataka o uzgoju i potrošnji svake vrste ribe i školjkaša korištenih u prehrani ljudi. Također, treba uzeti u obzir kako je broj radnih dana u godini, za sektor proizvodnje biljne hrane – 365. S obzirom na klimu ovoga područja, neizvedivo je sve te kulture proizvoditi čitavu godinu, bez obzira na sve toplije zime. Tome se može priskočiti na dva načina.

1. U slučaju smanjenja radnih dana, treba se povećati broj radnih sati tog sektora kako se ne bi povećavao broj zaposlenih. Primjerice s 3 na 4 sata te bi tada zaposleni u tom sektoru tijekom zimskih mjeseci radili samo na privremenom održavanju.
2. Uzgajanjem kultura u unutarnjim farmama tijekom zimskih mjeseci. Što je korisnije zbog toga što je dostupna svježja hrana tijekom cijele godine i manje su potrebe za skladištenjem.

5. Zaključak

Tijekom povijesti postojalo je mnoštvo ideja za različite ustroje društva i gospodarstva. Ostvareni u praksi ili ne, za malo njih se čulo u javnosti. Kako se tehnologija mijenja, tako se mijenjaju i nadopunjuju ideje. Neke se pokušalo prezentirati putem knjiga, neke putem televizije, a kasnije i putem interneta.

Pokušano je utvrditi kakva bi početna organizacija raspodjele radne snage bila potrebna u određenoj zajednici kako bi se zadovoljile osnovne potrebe čitave zajednice, uz uvjet da ni jedna osoba ne treba raditi više od tri sata dnevno. U radu je provjerena izvedivost modela gospodarskog sustava bez financijskih instrumenata na primjeru male zajednice koju čini nekoliko tisuća stanovnika te velike zajednice koju čini nekoliko milijuna stanovnika. Uz to, naznačene su prednosti takvog sustava i na globalnoj razini.

Na temelju kalkulacija, početna je hipoteza potvrđena. Osnovne potrebe svih članova zajednice u gospodarskom uređenju bez financijskih instrumenata bit će podmirene, ako 50% radno sposobnog stanovništva radi tri sata dnevno. Hipoteza je u ovome slučaju potvrđena za malu i veliku zajednicu te su rezultati povoljniji nego što je postavljeno u hipotezi.

Rad je izrađen s ciljem da posluži kao inspiracija za daljnje istraživanje te teme te kako bi se u bliskoj budućnosti moglo svjedočiti ideji života bez novca.

Literatura

1. Blažević, Robert. 2010. *Legitimnost političkih poredaka*. Zagreb: Politička kultura.
2. Bubulj, Robert. 2015. *Analiza prihvaćenosti gospodarskog sustava koji funkcionira bez financijskih instrumenata*. Specijalistički diplomski rad. Zagreb: Visoka poslovna škola Libertas.
3. Bubulj, Robert. 2016. *Izvedivost gospodarskog sustava bez financijskih instrumenata i njegova važnost za globalnu zajednicu*. Sveučilišni diplomski rad. Zagreb: Sveučilište Libertas.
4. Cattaneo, Claudio. 2016. Ekološke zajednice. U: *Odrast: Pojmovnik za novu eru*, ur. Giacomo D'Alisa et al., 235, Zaprešić: Fraktura, Zagreb: Institut za političku ekologiju, 2016.
5. Fanuko, Nenad. 2008. *Sociologija*. Zagreb: Profil.
6. Fresco, Jacques. 2002. *The Best That Money Can't Buy: Beyond politics, poverty and war*. Venus, Florida: Global Cyber-Visions.
7. Harari, Yuval Noah. 2015. *Sapiens – kratka povijest čovječanstva*. Zagreb: Fokus komunikacije.
8. Jelčić, Barbara. 2001. *Javne financije*. Zagreb: RRIF.
9. Klačmer Čalopa, Marina i Cingula, Marijan. 2009. *Financijske institucije i tržište kapitala*. Varaždin: TIVA Tiskara Varaždin.
10. Miller, Roger Leroy i VanHoose, David. 1997. *Moderni novac i bankarstvo*. Zagreb: Mate.
11. Rawls, John. 2004. *Pravo naroda i Preispitivanje ideje javnog uma*. Zagreb: Kruzak.
12. Salecl, Renata. 2012. *Tiranija izbora*. Zaprešić: Fraktura.
13. Singer, Peter. 2005. *Jedan svijet – etika globalizacije*. Zagreb: Ibis grafika.
14. Smith, Philip i Max-Neef, Manfred. 2012. *Raskrinkana ekonomija*. Zagreb: Izvori.
15. Tellinger, Michael. 2014. *Ubuntu*. Zagreb: TELEdisk.
16. Zigler, Jean. 2007. *Imperij srama*. Zagreb: Izvori.
17. Zografos, Christos. 2016. Direktna demokracija. U: *Odrast: Pojmovnik za novu eru*, ur. Giacomo D'Alisa et al., 227, Zaprešić: Fraktura, Zagreb: Institut za političku ekologiju, 2016.

Internetski izvori

18. Auroville in brief. <http://www.auroville.org/contents/95>, 4. rujna 2015.
19. Chiamulera, Raphael. 2015. *How an Eco-city was built out of a Facebook group in Brazil?!* <http://www.qetema.org/en/2015/06/04/brazilian-ecopole/>, 1. rujna 2015.

20. Lum, Zi-Ann. 2014. *A Canadian City Once Eliminated Poverty And Nearly Everyone Forgot About It*. http://www.huffingtonpost.ca/2014/12/23/mincome-in-dauphin-manitoba_n_6335682.html, 1. rujna 2015.
21. Marciana, Jackson. 2015. *Yes, There Really Is A City With No Cops!* <http://countercurrentnews.com/2015/02/yes-there-really-is-a-city-with-no-police-officers/>, 1. rujna 2015.
22. Znanost: hrvatski popularno-znanstveni portal. <http://znanost.geek.hr/clanak/nasa-pla-nira-graditi-kuce-na-mjesecu-i-marsu/>, 1. rujna 2015.
23. Peters, Adele. 2015. *This Futuristic Desert City Is Designed For Self-Sufficient, Communal Living*. <http://www.fastcoexist.com/3040278/this-futuristic-desert-city-is-designed-for-self-sufficient-communal-living#1>, 1. rujna 2015.
24. Sindikat državnih i lokalnih službenika i namještenika Republike Hrvatske. <http://www.sdlsn.hr/index.php/?article=7593&category=1>, 19. prosinca 2015.

The feasibility of the economic system without financial instruments – examples of the communities the size of the municipality of Hercegovac and the Republic of Croatia

Abstract

A society that successfully operates without financial instruments is usually associated with the utopian communities that can be seen only in books or movies. Green and perfectly preserved planet, full of unsuspecting creatures, and a high level of technological development, indeed seem impossible and unattainable if compared with the world as it exists today. Most people find this image of Earth attractive, and without thinking too much would jump into a pool of countless opportunities that such a society offers. Maximum possible development potential is something that is simply irresistible and such a society offers exactly what people need. However, when people decide to correct the great injustice of our time, and to change the world for the benefit of all the creatures that live in it – How to ensure that there is provided everything needed for a community and that there are no hungry, sick, uneducated or homeless? In this graduate work it will be tested the feasibility of the theoretical models of economic systems without financial instruments with a small community consisting of a few thousand inhabitants, and a large community consisting of several million people.

Keywords: economic system, society without money, resource-based economy, RBE